

บทที่ 1

บทนำ

แนวคิดสำคัญ

จิตเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์ เพราะจิตเป็นสิ่งที่คิด และเราก็ยอมรับว่า จิตที่รู้จักคิด เป็นจุดเริ่มต้นของความรู้ และเป็นจุดกำเนิดของวิชาการต่างๆทุกแขนง รวมทั้งการพัฒนาความรู้ต่างๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นใหม่ก็เป็นผลจากการทำงานของจิต แม้แต่ปรัชญาที่ถือกันว่าเป็นความรู้เริ่มแรกของมนุษยชาติก็เกิดขึ้นจากความคิดและความสงสัยของจิต

ปรัชญาจิต แสวงหาคำอธิบายเกี่ยวกับความเป็นจริงของจิต ซึ่งเป็นสิ่งที่คิด รับ รู้ และพิจารณาอารมณ์ เพื่อที่จะนำไปสู่ความเข้าใจมนุษย์

จุดประสงค์การเรียนรู้

จุดประสงค์ปลายทาง

มีความรู้ความเข้าใจถึงวิวัฒนาการของปรัชญาและความหมายของจิต พร้อมทั้งสามารถใช้เหตุและผลเป็นแนวทางในการหาแสวงหาความรู้เรื่องจิต

จุดประสงค์นำทาง

1. อธิบายความหมายของปรัชญาได้
2. อธิบายความหมายของจิตได้
3. อธิบายวิวัฒนาการของปรัชญาจิตได้

ความรู้เกิดจากจิต

จิตเป็นเรื่องที่มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยให้ความสนใจ และมีผู้อธิบายลักษณะของจิตไว้หลายท่าน แต่ก็ยังไม่มีผู้ใดสามารถที่จะสรุปถึงลักษณะของจิตได้อย่างชัดเจน แม้ในศุภปัจจุบันที่มนุษย์

คิดว่าตนเองเป็นผู้ที่รอบรู้ก็ตาม ดังที่ เซอร์ จอห์น เอกเคิลส์ (Sir John Eccles) ผู้ได้รับรางวัลโนเบล สาขาสรีรวิทยา ในปี พ.ศ. 2506 กล่าวในงานประชุมด้านปรจิตวิทยา ที่เมืองอูเทรคต์ (Utrecht) เมื่อ พ.ศ. 2519 ความตอนหนึ่งว่า

“สิ่งลึกลับที่สุดก็คือการที่ข้าพเจ้าสามารถยับยั้งนิวได้”

เมื่อข้าพเจ้ามีความประสงค์ที่จะให้นิวยับ

จิตคือตัว “ปัญหา” ที่จะอธิบายการสืบสวนทางจิตวิทยาใดๆ ก็ตามได้”

คำกล่าวนี้เป็นเพียงตัวอย่างถึงปัญหาเกี่ยวกับจิตและความเข้าใจเรื่องจิตของมนุษย์ ฉะนั้น จิตจึงยังเป็นเรื่องที่คลุมเครือ อย่างไรก็ตามนักปราชญ์ทุกคนยอมรับว่าจิตเป็นสาเหตุแรกแห่งความรู้ของมนุษย์ชาติ ดังที่พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ได้เขียนถึงเรื่องจิตไว้ในหนังสือลัทธิโยคีและมาฆา ศาสตร์ว่า “จิตที่มีกำลังย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งความคิดในศิลปวิทยาทั้งหลาย” ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักปราชญ์ว่า วิชาการทุกแขนงเกิดขึ้นและพัฒนาด้วยความคิดของมนุษย์ทั้งสิ้น แต่มิใช่ความคิดของมนุษย์ทุกคนที่ทำให้เกิดวิชาการขึ้น เพราะแต่ละคนนั้นมีความคิดที่รอบคอบ มีเหตุผล ลึกซึ้ง และความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกัน ความแตกต่างทางความคิดนี้เองที่ทำให้มนุษย์บางคน รู้จักพัฒนาความคิดของตนเองอย่างมีระบบกฎเกณฑ์ และถ่ายทอดให้บุคคลอื่นอีกเป็นจำนวนมาก ได้เรียนรู้ คิดและปฏิบัติตาม

ด้วยเหตุนี้นักปราชญ์จึงได้พยายามศึกษาและค้นคว้าเพื่อหาคำอธิบายถึงสิ่งที่ทำหน้าที่ คิด รู้ จำ วางแผน ตัดสินใจ ตลอดถึงการควบคุมพฤติกรรมการแสดงออกทางร่างกาย ซึ่งทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่าสิ่งนี้ คือ จิต และยังเชื่ออีกว่าจิตที่มีคุณภาพนี้เป็นตัวการสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านต่างๆ

การศึกษาเรื่องจิต ซึ่งเป็นสิ่งนามธรรมนั้นเป็นเรื่องที่ยากแก่การทำ ความเข้าใจและการอธิบายพอสมควร แต่ก็มีผู้สนใจอยู่มาก ด้วยเหตุนี้วิชาปรัชญาจิต (Philosophy of Mind) จึงเปิดโอกาสให้กับนักศึกษาผู้มีปัญญาได้ศึกษาว่า “จิต” ที่เป็นผู้คิด ตัดสินใจ และควบคุมร่างกายนี้มีลักษณะอย่างไร เกี่ยวข้องกับร่างกายอย่างไรบ้าง จิตมีความสามารถเพียงใด มนุษย์รู้จักจิตของตนและผู้อื่นได้อย่างไร โดยศึกษาจากแนวความคิดของนักปราชญ์ในสมัยต่างๆ

อย่างไรก็ตาม เพื่อไม่ให้เกิดความงมงาย และเพื่อให้ผู้ศึกษาได้พบกับความเป็นจริงเกี่ยวกับจิต อีกทั้งสามารถนำความรู้ทางจิตไปใช้ประโยชน์ได้ ผู้ศึกษาจึงควรที่จะใช้หลักคำสอนที่สำคัญของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางในการคิดพิจารณาตัดสิน คือ หลักกาลามสูตร³ ดังนี้

- 1) อย่าได้ถือโดยฟังตามกันมา
- 2) อย่าได้ถือโดยสืบต่อกันมา
- 3) อย่าได้ถือโดยตื่นข่าวถือ
- 4) อย่าได้ถือโดยอ้างตำรา
- 5) อย่าได้ถือโดยนึกเคเอา
- 6) อย่าได้ถือโดยคาดคะเน
- 7) อย่าได้ถือโดยตรึกตามอาการ
- 8) อย่าได้ถือโดยชอบใจว่าต้องตามลัทธิของคน
- 9) อย่าได้ถือโดยเชื่อว่าผู้พูดควรเชื่อได้
- 10) อย่าได้ถือโดยนับถือว่าท่านเป็นครูของเรา

หลักกาลามสูตรทั้ง 10 ประการนี้จะเป็เครื่องมือที่ช่วยให้ผู้ศึกษาไม่เชื่อแนวความคิดของผู้ใดผู้หนึ่ง แต่จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้เกิดความรู้ เกิดการพัฒนาปัญญา ที่สำคัญคือเกิดการพัฒนาศักยภาพของจิตตนเอง

ความหมายของ “ปรัชญา” และ “Philosophy” และ “ทรรศนะ”

“ปรัชญา” (ปรีค-ยา) เป็นศัพท์บัญญัติของพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ที่ได้นำศัพท์ในภาษาสันสกฤตว่า “ปรี” แปลว่า ประเสริฐ และ “ชญา” แปลว่า ความรู้ มารวมกัน และให้ความหมายว่า “ความรู้อันประเสริฐ” และในพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิต ให้ความหมายของ ปรัชญา ว่า “วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และหลักแห่งความจริง”⁴

“Philosophy” มาจากภาษากรีกโบราณว่า “philos” หมายถึง ผู้รัก และคำว่า “sopia” หมายถึง ความปราดเปรื่อง ความหมายโดยศัพท์ คือ “ความรักในความรู้หรือผู้รักความปราดเปรื่อง” (Lover of wisdom) หรือ ความปรารถนาที่จะได้ครอบครองในสิ่งที่ดีงาม “ความปรารถนาก็เกิดจากธรรมชาติที่ไม่สมบูรณ์ของมนุษย์ จึงต้องแสวงหาที่เราขาด”⁵

“ทรรศนะ” หมายถึง ความเห็น ซึ่งนักปรัชญาอินเดียนิยมใช้ทรรศนะแทนคำว่า “ปรัชญา” และ “ความเห็น” ที่ว่านี้ หมายถึง การเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกต้องตามความเป็นจริง หรือ การยังเห็นเกี่ยวกับโลก ที่เรียกกันว่า “โลกทัศน์”⁶

จากความหมายของคำทั้ง 3 ที่มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด นักปรัชญาเองก็ยังไม่สามารถจะยืนยันได้ว่าคำใดถูกต้องและเหมาะสมที่สุด ด้วยภาษาที่มนุษย์ใช้อยู่นั้นมีขีดจำกัดไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการทางความคิดได้อย่างเต็มที่ แต่คำว่าปรัชญานั้นก็มีสิ่งตรงกันในความคิดของนักปรัชญา คือ การค้นหาหรือแสวงหาความจริงในสรรพสิ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งปัญญา มิใช่ความรู้

นอกจากนี้นักปรัชญาบางท่านยังกล่าวถึงผู้ศึกษาปรัชญาว่า เป็นผู้ปรารถนาจะเป็นปราชญ์ แต่บางท่านก็ให้ทรรศนะว่า ผู้ศึกษาปรัชญานั้น คือ ผู้ปรารถนาที่จะรู้เรื่องราวต่างๆ ที่ตนเองไม่รู้ หรือ ผู้ที่ยังรู้และปรารถนาจะรู้มากขึ้น จึงทำให้นักปรัชญาได้ชื่อว่า เป็นผู้รักความฉลาด แต่การรักความฉลาดของผู้ศึกษาปรัชญานั้นมิใช่ว่าเขาต้องเป็นผู้ฉลาดเสมอไป

ความหมายของจิต

“จิต” มีผู้ให้ความหมายไว้หลายประการ และมีคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกันอยู่หลายคำ ได้แก่

- 1) จิต หมายถึง สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิด และนึก
- 2) ใจ หมายถึง สิ่งที่รับความรู้สึก
- 3) วิญญาณ หมายถึง ความรู้สำนึก, ความรู้สึกตัว, ความคิด, ความในใจ, จิต, ใจ, สิ่งที่ตั้งอยู่ในร่างกายคน ทำให้เป็นบุคคลขึ้น เมื่อร่างกายเปื่อย เน่าแล้วก็ยังอยู่ต่อไป, อากาศที่จิตออกรับรู้อารมณ์ 6 ทาง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ⁷
- 4) Soul แปลว่า วิญญาณ, ผี
- 5) Spirit แปลว่า จิตใจ, สิ่งลึกลับ, ผี, วิญญาณ
- 6) Mind แปลว่า ความคิด หัวสมอง มันทสมอง จิตใจ สติ⁸

เห็นได้ว่าคำทั้ง 6 นั้น มีลักษณะใกล้เคียงกัน สอดคล้องกันและคำทั้งหมดนั้นได้ใช้สลับสับปนกันไปหมด ทั้งภาษาไทย ภาษาบาลี และฝรั่งทุกๆ ภาษา ดังนั้นเพื่อความชัดเจนในวิชาปรัชญาจิต(Philosophy of Mind) จึงให้ความหมายอย่างกว้างๆ ของ Mind และ จิต ว่าเป็นสิ่งนามธรรมอย่างหนึ่งที่อยู่จักคิด รู้ และเป็นธรรมชาติที่อยู่ในตัวมนุษย์ และหมายรวมถึง ชีวิตที่อยู่นอกสสาร (อสสาร) ด้วย เช่น ภูต เจตภูติ เทวดา เทพเจ้า พระเจ้า รวมถึงผีसानางไม้ทั้งหลายด้วย⁹

อย่างไรก็ตามในบางกรณีอาจใช้คำใดคำหนึ่งแทนที่คำว่า จิต ตามคำอธิบายข้างต้น เพื่อให้สอดคล้องกับที่ของแนวคิดเรื่องจิตของนักปราชญ์แต่ละท่าน

วิวัฒนาการของปรัชญา

ปรัชญาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้ปัญญาพิจารณาในสิ่งที่ตนเองสงสัย นักปราชญ์เชื่อว่าปรัชญาเกิดขึ้นพร้อมกับความสงสัยและการหาคำตอบของมนุษย์บนโลกนี้ แต่เนื่องจากความสงสัยของมนุษย์ในแต่ละยุคมีความแตกต่างกัน จึงได้มีการจัดแบ่งปรัชญาออกเป็นยุคต่างๆ ดังนี้

ปรัชญาคึกคักด้าบรรพ์

เริ่มตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์เกิดขึ้นบนโลกนี้ ซึ่งนักมานุษยวิทยาประมาณว่ามนุษย์เกิดขึ้นเมื่อ 500,000-1,000,000 ปีมาแล้ว อย่างไรก็ตามในยุคคึกคักด้าบรรพ์นี้ไม่มีการบันทึกหลักฐานไว้อย่างเป็นระบบ เราสามารถรู้ถึงความเจริญได้เพียงหลักฐานเล็กน้อย เช่น ภาพวาดที่ปรากฏอยู่ตามผนังถ้ำ เครื่องใช้ยุคหิน และจากการสันนิษฐานทำให้เราสรุปได้ว่า “มนุษย์มีความผูกพันกับธรรมชาติ” มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ และสามารถนำสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค

ถึงแม้ว่ามนุษย์ในยุคคึกคักด้าบรรพ์จะได้รับประโยชน์จากธรรมชาติ แต่บางครั้งธรรมชาติก็กลายเป็นสิ่งเลวร้ายสำหรับมนุษย์ ได้แก่ การถูกคุกคามจากสัตว์ร้าย และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรน หลบหนีเพื่อให้มีชีวิตอยู่ต่อไปได้ เมื่อครั้งหนึ่งรอดพ้นจากความตายแล้ว ครั้งต่อไปมนุษย์ก็ยังคงดิ้นรนให้รอดพ้นอีก ดังนั้นความหวาดกลัวกับภัยธรรมชาติ จึงเกิดขึ้นกับมนุษย์เสมอ จากปัญหาในเรื่องของภัยธรรมชาติ ทำให้หลายคนคิดและแสวงหาถึงที่มาของภัยธรรมชาติ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ ซึ่งแนวคำตอบที่เป็นที่ยอมรับก็คือ ภัยธรรมชาติเกิดจากเทพเจ้า โดยเทพเจ้าเป็นผู้บันดาลให้เกิดขึ้น

ดังนั้นการที่มนุษย์จะพ้นจากภัยธรรมชาติก็ด้วยการเอาอกเอาใจเทพเจ้า ทำพิธีกรรมถวายของบูชาเพื่อให้เทพเจ้าพึงพอใจ แนวความคิดทางปรัชญาที่แฝงตัวอยู่ในยุคนี้คือ ความเชื่อที่ว่า “โลกหรือเอกภพมีกฎเกณฑ์ที่ไม่แน่นอน” ปรากฏการณ์ทั้งหลายในธรรมชาติเกิดขึ้นตามน้ำพระทัยของเทพเจ้า หรือสุดแต่เทพเจ้าจะบันดาลให้ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างใดขึ้นมา เช่น ฝนตก ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว น้ำท่วม ฯลฯ ความเชื่อเหล่านี้เมื่อมนุษย์ให้การยอมรับกันมากขึ้น

และได้พัฒนาต่อมาเป็นความเชื่อทางศาสนาสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ จนทำให้นักการศาสนาเรียกความเชื่อหรือแนวความคิดที่สืบเนื่องมาจากยุคศีกคำบรรพ์นี้ว่า “ศาสนาเก่าในยุคใหม่” (the religion in the new age)

ปรัชญายุคโบราณ (ประมาณ ก่อน ค.ศ. 1500 ถึง ค.ศ. 529)

นับตั้งแต่สมัยที่มนุษย์ได้พัฒนาอารยธรรมโบราณขึ้นมาแล้ว รวมทั้งมีการบันทึกหรือมีสิ่งก่อสร้างที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชน หลักฐานแรกๆ ได้แก่ คัมภีร์พระเวทของอินเดีย คัมภีร์ซีเก็งของจีน คัมภีร์เอนูมาเอลิชในเมโสโปเตเมีย คัมภีร์เม็มพิสของอียิปต์ คัมภีร์โหราห์ของยิว (ต่อมาเป็นคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเดิมของศาสนาคริสต์) ฯลฯ ซึ่งแต่ละชนชาติมักจะทำให้ความสนใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์ เช่น วิญญาณและร่างกาย การทำหน้าที่ของมนุษย์ ความคิดและความชั่ว มนุษย์กับพระเจ้าเป็นเจ้า ฯลฯ นอกจากหลักหลักฐานทางศาสนายังมีบันทึกของนักคิดต่างๆ ที่แสดงว่าคนในสมัยนี้ให้ความสนใจกับภาวะพื้นฐานของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ต่อมาได้เรียกกันว่า “วิทยาศาสตร์ศีกคำบรรพ์” อันเป็นจุดกำเนิดของวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน สำหรับนักปรัชญาสมัยโบราณที่มีชื่อเสียงได้แก่ เพลโต(Plato : 427-347 B.C.) และอริสโตเติล(Aristotle : 384-322 B.C.)

ปรัชญายุคกลาง (ค.ศ. 529 ถึง ค.ศ. 1500)

ในปี ค.ศ. 529 นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางปรัชญาครั้งสำคัญ ทั้งนี้เนื่องมาจากพระมหากษัตริย์โรมัน แห่งมหาอาณาจักรโรมัน ทรงนับถือศาสนาคริสต์ และมีการใช้สัญลักษณ์ไม้กางเขนเป็นธงประจำกองทัพ เมื่อทำการรบก็สามารถชนะข้าศึกเสมอ พระองค์จึงเชื่อและศรัทธาศาสนาคริสต์เป็นอย่างมากจนกระทั่งได้มีการออกพระราชกฤษฎีกาให้ประชาชนนับถือศาสนาคริสต์เพียงศาสนาเดียว และห้ามนับถือศาสนาอื่นโดยเด็ดขาด ผู้ที่ฝ่าฝืนจะถูกลงโทษด้วยข้อหาเป็นพ่อมด แม่มด ซึ่งจะต้องถูกลงโทษอย่างหนัก ตั้งแต่การทรมานจนถึงการเผาทั้งเป็น ดังนั้นปรัชญาสมัยกลางจึงเป็นไปในแนวทางของศาสนาคริสต์ ที่เน้นถึงความศรัทธา ความยิ่งใหญ่ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า ทำให้นักปรัชญาเรียกยุคนี้ว่า “ยุคมืดแห่งปรัชญา” นักปรัชญาที่มีชื่อเสียง ได้แก่ เซนต์ ออกัสติน(St. Augustine : 354 – 430 A.C.) และ เซนต์ อควินัส(St. Aquinas)

ต่อมาเมื่อปรัชญาในดินแดนส่วนอื่นๆ เกิดขึ้นและมีลักษณะที่ผูกพันกับศาสนาด้วย เช่น ปรัชญาอิสลาม ปรัชญาอินเดีย ปรัชญาจีน ด้วยเหตุนี้ระยะของปรัชญาสมัยกลางจึงอนุโลมตามกำหนดดังกล่าว

ปรัชญายุคใหม่ (ค.ศ. 1500–ปัจจุบัน)

แนวความคิดของปรัชญายุคใหม่มีจุดเริ่มประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 14 ที่มีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการปฏิรูปศาสนา(reformation)ในยุโรป ทำให้นักคิดต่างๆ เริ่มให้ความสนใจเกี่ยวกับตัวมนุษย์ และสติปัญญาของมนุษย์ที่จะเข้าใจธรรมชาติอันลึกลับโดยไม่ต้องอ้างอิงศาสนา แนวคิดทางปรัชญาสมัยนี้เป็นอิสระจากอิทธิพลของศาสนา ต่อมาเนื้อหาสำคัญของปรัชญายุคใหม่ได้ให้ความสนใจกับวิธีคิด หรือวิธีที่ถูกต้องมากที่สุดที่จะนำไปสู่ความรู้เกี่ยวกับความเป็นจริง เช่น วิธีนิรนัย(Deduction) หรือการหาความรู้โดยอาศัยความรู้เดิมที่เราเรารู้มาก่อนแล้วมาเป็นหลักฐานในการพิสูจน์ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์ หรือวิธีอุปนัย(Induction) ที่เป็นการแสวงหาความรู้แบบใหม่ที่ใช้การสังเกตปรากฏการณ์ด้วยประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และ สัมผัสสำนึก

ต่อมาได้มีแนวความคิดที่เกิดขึ้นใหม่ที่ใช้ทั้งวิธีนิรนัย และอุปนัยเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และความจริง จนกระทั่งพัฒนาเป็นวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ปรัชญาในสมัยนี้ยังมีเป้าหมายคือความรู้ที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง เน้นประโยชน์และเสรีภาพ จนได้ชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ปรัชญาปัจจุบัน” ซึ่งมี 8 ลัทธิด้วยกัน คือ

1. อัจฉนคติญาณนิยม (Intuitionism)
2. ปฏิบัตินิยม (Pragmatism)
3. อัศติภาวนิยม (Exstentialism)
4. ลัทธินิยมใหม่ (Neo-Realism)
5. ปรัชญานิยม (Positivism)
6. ปรัชญานิยมใหม่ (Neo-Positivism)
7. ภาษาวิเคราะห์ (Language Analysis)
8. อัศตมาจารย์นิยมใหม่ (Neo-Scholasticism)¹⁰

แนวความคิดทั้ง 8 สาขานี้ได้ชื่อว่าเป็นปรัชญาในคริสต์ศตวรรษที่ 20 อย่างไรก็ตามแนวความคิดต่างๆ ทั้ง 8 นั้นก็ได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาในอดีต

วิวัฒนาการของปรัชญาทั้ง 4 ยุคนั้น ที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อโลกในปัจจุบันมี 2 กลุ่มใหญ่ด้วยกันคือ¹¹ ปรัชญาตะวันตก (Western Philosophy) ได้แก่ ปรัชญาของชาวยุโรปและชาวอเมริกัน และปรัชญาตะวันออก(Eastern Philosophy) ได้แก่ ปรัชญาอินเดียและปรัชญาจีน

กำเนิดปรัชญาจิต

มนุษย์ในสมัยโบราณให้ความสนใจกับปัญหาภัยธรรมชาติ และตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นว่าสิ่งต่าง ๆ นั้น เกิดขึ้นจากอำนาจของเทพเจ้า โดยที่เทพเจ้าสามารถที่จะให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จนกระทั่งนักปราชญ์หลายๆ ท่านได้อธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติขึ้นใหม่โดยที่ไม่อ้างถึงเทพเจ้าหรืออ้างถึงให้น้อยที่สุด ซึ่งในขณะนี้เริ่มจุดเริ่มต้นของการกำเนิดปรัชญายุคโบราณ(1500 ปี ก่อน ค.ศ.) ที่ให้ความสนใจในเรื่อง วิญญาณและร่างกาย มนุษย์กับพระเจ้า แต่สำหรับปรัชญาจิตนั้นนักปราชญ์เริ่มให้ความสนใจมากขึ้นเป็นพิเศษในระย 400 ถึง 600 ปี ก่อน ค.ศ.

ธาเลส (Thales : 624-546 B.C.)

ธาเลส ชาวเมืองไมเลตุส(Miletus) เป็นผู้ก่อตั้งสำนักปรัชญาไมเลตุส (Milesian School) ต่อมาได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ เป็นรัฐบุรุษของกรีก มีความรู้ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ เป็นผู้คำนวณการเกิดสุริยุปราคา เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 585 ปีก่อนคริสตศักราช จากนั้นนักปรัชญาจึงนับเป็นปีเริ่มต้นของปรัชญาตะวันตก

ธาเลสเป็นบุคคลแรกที่อธิบายว่าโลกและจักรวาลเกิดขึ้นจากปฐมธาตุ(The First Element) และน้ำเป็นปฐมธาตุของทุกสิ่ง นั่นคือสรรพสิ่งเกิดมาจากน้ำและเมื่อแตกสลายก็กลับคืนสู่สภาพความเป็นน้ำ ที่เป็นเช่นนี้เพราะน้ำมีสมรรถภาพในการแปรรูปเป็นสิ่งต่างๆ ได้ ดังนี้ คือ แข็งตัวได้ (Solid) เป็นของเหลวได้(Liquid) และเป็นไอหรือก๊าซได้ (Gas) เมื่อน้ำระเหยก็ลอยไปในอากาศ ความเย็นของน้ำค่อยๆแปรสภาพเป็นความร้อน แสดงว่าน้ำแปรรูปเป็นไฟ เมื่อตกลงมาในรูปของสายฝนก็อยู่ในระหว่างการแปรรูปเป็นดิน น้ำจึงแทรกอยู่ในทุกสิ่ง เช่นเดียวกับการที่ จิตแทรกอยู่ในทุกสิ่ง¹² น้ำไม่ใช่สิ่งไร้ชีวิต แต่น้ำเป็นสิ่งมีชีวิต และอาการของสิ่งทั้งปวงก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มิ

ความขึ้นประกอบอยู่ แม้แต่เมล็ดพืชทุกชนิดก็มีธรรมชาติของความขึ้นอยู่ ดังนั้นสิ่งที่บ่งบอกเกิดของสิ่งทั้งหลายก็ต้องมีความขึ้นเป็นหลักการขึ้นต้นเสมอ ซึ่งสิ่งนั้นคือน้ำ

ธาเลสเชื่อวิญญาณพระเจ้ากระจายอยู่ในสรรพสิ่ง ดังที่ธาเลสกล่าวว่า “จิตของโลกเป็นพระเจ้า และสิ่งต่างๆ ทั้งหลายมีวิญญาณและเต็มไปด้วยจิต อานุภาพของเทพเจ้าซึ่งเป็นพลังกระตุ้นธาตุน้ำนั้นซึมอยู่ในทุกสิ่ง” (Thales said that the mind of the world is God, and that the sum of things is besouled, and full of daimons; right through the element moisture there penetrates a divine power that move it.) ดังนั้น ธาเลสจึงเป็นบุคคลแรกที่เชื่อว่า วัตถุจึงเป็นสิ่งที่มีชีวิต (all matter is alive) อย่างไรก็ตามแนวความคิดเรื่องจิตของธาเลสที่หลงเหลือไว้เป็นหลักฐานนั้นมีอยู่น้อยมาก จนกระทั่งทำให้นักปรัชญาบางท่านเห็นว่า ธาเลสนั้นเป็นนักสสารนิยม

ไพธาโกรัส (Pythagoras: 582-507 B.C.)

ไพธาโกรัส เป็นบุคคลแรกที่เรียกตนเองว่าเป็น “นักปรัชญา”(Philosopher) เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งของปรัชญาสมัยโบราณ เกิดที่เกาะซามอส ประเทศกรีก เมื่อโตเป็นหนุ่มก็ออกท่องเที่ยวแสวงหาความรู้ในแถบตะวันออก และสถานที่ที่ทำให้มีชื่อเสียงมากที่สุดแห่งหนึ่งคือประเทศอียิปต์ ซึ่งไพธาโกรัสได้ศึกษาคณิตศาสตร์ขึ้น เพื่อสำรวจพื้นที่และกำหนดเขตที่ดินบริเวณแม่น้ำไนล์

ไพธาโกรัส เป็นผู้ที่ปฏิบัติตนเคร่งครัดแบบนักบวช แต่งกายเหมือนนักบวช ไม่รับประทานอาหารประเภทเนื้อสัตว์และถั่ว ส่วนมากรับประทานอาหารจำพวกผัก ชอบแสวงหาความรู้ทางด้านศิลปะ ช่างฝีมือ ดนตรี การแพทย์ ปรัชญาและคณิตศาสตร์ ด้วยความที่เป็นคนเก่งและฉลาด จึงทำให้ไพธาโกรัสมีชื่อเสียงและมีลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก

ต่อมาไพธาโกรัสได้ตั้งสมาคมทางศาสนาและศีลธรรมขึ้น เพื่อสอนความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของวิญญาณ การเกิดใหม่ของวิญญาณมนุษย์ในร่างสัตว์ และความจำเป็นของมนุษย์ที่จะก้าวไปสู่ความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ไพธาโกรัส สอนว่า “ร่างกายเป็นที่คุมขังวิญญาณ เป็นหลุมศพของวิญญาณ” และวิญญาณของมนุษย์ต้องหมั่นเวียนอยู่ในร่างกายตลอดจนนานเท่านั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเบื่อสำหรับวิญญาณ เพราะการถูกคุมขังโดยร่างกายนี้ทำให้ศักยภาพของวิญญาณมีขีดจำกัดในการที่จะแสวงหาและค้นพบสัจธรรม และถึงแม้ว่าร่างกายจะคุมขังวิญญาณไว้ไม่ให้เป็นอิสระ แต่มนุษย์ก็ไม่ควรที่จะปลดปล่อยวิญญาณด้วยการฆ่าตัวตาย เพราะว่ามันมนุษย์เป็นสมบัติ

ของพระเจ้า และถ้ามนุษย์ต้องการที่จะหลุดพ้นก็ต้องทำพิธีกรรมทางศาสนา¹⁵ และการคิดไตร่ตรองในเรื่องสิ่งสูงสุดของจักรวาล

สิ่งสูงสุดของจักรวาลที่กล่าวถึงนี่คือจำนวนเลข จักรวาลก็คือการประสานกันชนิดที่มีความสมบูรณ์เป็นเลิศ และการประสานกันในที่นี้ก็คือ ความสัมพันธ์ของจำนวนเลขต่างๆ สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นและมนุษย์รับรู้ถึงคุณภาพได้นั้นก็เพราะสิ่งเหล่านั้นมีปริมาณซึ่งก็คือจำนวน ดังนั้น ปริมาณจึงเป็นสิ่งกำหนดคุณภาพ เช่น น้ำหนักของอนุภาคจะเป็นเครื่องกำหนดคุณสมบัติของธาตุต่างๆ¹⁶

ไพธากอรัสเชื่อว่าทุกอย่างขึ้นอยู่กับจำนวน และจำนวนก็คือมาตรฐานของสิ่งต่างๆ มนุษย์เองก็ตัดสินใจต่างๆด้วยจำนวน และใช้จำนวนที่ตนเองมีอยู่เป็นหลักในการตัดสินใจอื่นๆ เช่น รวยจน ดี ชั่ว ฯลฯ และการตัดสินใจใดๆก็ตามขึ้นอยู่กับมนุษย์แต่ละคนเป็นผู้ตัดสินใจจนเกิดหลักปรัชญาที่ว่า “มนุษย์เป็นเครื่องวัดสรรพสิ่ง” (*Man is the measure of all thing*) นั่นคือสิ่งใดที่ปรากฏแก่บุคคลและเขาคิดว่าดี สิ่งนั้นก็ดี สิ่งใดที่ปรากฏแก่บุคคลและเขาคิดว่าชั่ว สิ่งนั้นก็ชั่ว ความชั่ว ความถูกคือสิ่งที่จะพาไปสู่ความสำเร็จ ความผิดคือสิ่งที่เป็นอุปสรรค ความยุติธรรมคือสิ่งที่ทำให้เราพอใจ ฉะนั้นความดี ความยุติธรรมจึงเป็นสิ่งที่เราต้องแสวงหา

แนวคิดของไพธากอรัสที่อธิบายถึงสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิต ด้วยการอ้างจำนวนนั้นเป็นสิ่งที่เร่ลับแบบรหัสขมขื่น(occult)และเป็นเลขศาสตร์(numerology) ที่ยากแก่การเข้าใจ เช่น ในหนังสือการสนทนาที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Discourse) ว่า “ตัวเลข คือ บรรทัดฐานของรูปร่างและจินตนาการ และเป็นที่มาของเทพเจ้ารวมทั้งปีศาจ” เช่น

1	เท่ากับ	ความก้าวร้าว
2	เท่ากับ	การยินยอม
3	เท่ากับ	ความผันแปร
4	เท่ากับ	ความตั้งมั่น
5	เท่ากับ	ความลุ่มหลง
6	เท่ากับ	ความกลมกลืน
7	เท่ากับ	ความทรงปัญญา
8	เท่ากับ	การครอบครอง
9	เท่ากับ	ความกล้า ความยุติธรรม
10	เท่ากับ	ความสมบูรณ์

11	เท่ากับ	ความสงสาร
16	เท่ากับ	ความโกรธ
19	เท่ากับ	ความพึงพอใจ
21	เท่ากับ	ความสำเร็จ ความทรงอำนาจ

ไพธากอรัสเชื่อว่าจักรวาลเกิดขึ้นจากหน่วย สรรพสิ่งก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ไพธากอรัส ได้ตั้งทฤษฎีจำนวนขึ้น คือ

1	=	จุด
2	=	เส้น
3	=	พื้นราบ
4	=	ของแข็ง
5	=	คุณสมบัติทางกายภาพ
6	=	ความมีชีวิต
7	=	เซวี่ สุขภาพ ความรัก ปัญญา

จำนวนที่ 1-5 นั้นมีอยู่ในสรรพสิ่ง จำนวน 6 มีเพิ่มในสัตว์ และ 7 มีเพิ่มอยู่ในจิตมนุษย์ สำหรับจักรวาลนั้นมีองค์ประกอบที่ตรงกันข้ามอยู่ 10 คู่ คือ

1	จำกัด	-	ไม่จำกัด
2	คี่	-	คู่
3	หนึ่ง	-	มาก
4	ขวา	-	ซ้าย
5	ชาย	-	หญิง
6	หยุดนิ่ง	-	เคลื่อนไหว
7	ตรง	-	คด
8	สว่าง	-	มืด
9	ดี	-	ชั่ว
10	จตุรัส	-	สี่เหลี่ยม

การศึกษาเรื่องจำนวน หมายถึง การเรียนคณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นการฝึกใจและทำให้เกิดการค้นพบสิ่งต่างๆ ได้แก่ ทฤษฎีบททางเรขาคณิต¹⁷ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาคณิตศาสตร์

ทำให้เข้าถึงจิตญาณพิเศษ(Mysticism) ที่อยู่ในจิตระดับสูง ซึ่งจะนำไปสู่การค้นพบสังขรรณสากล ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม แต่ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเรื่องดังกล่าวแล้วถือว่าเป็นจิตระดับต่ำ

ถึงแม้ว่าไพธาโกรัสจะกล่าวถึงจิตเพียงสองส่วนคือ จิตระดับต่ำ เป็น ความคิดของมนุษย์ ที่ขาดการศึกษาคณิตศาสตร์ และจิตระดับสูง เป็นความคิดและจิตใจที่ได้รับการพัฒนาเพื่อไปสู่สังขรรณสากลหรือจำนวนจริง แต่ก็นับว่าเป็นจุดการเริ่มต้นของการศึกษาเรื่องจิต

อริสโตเติล(Aristotle: 384-322 B.C.)

อริสโตเติล เกิดที่สตากิรา(Stageira) ของกรีก บิดาเป็นแพทย์ส่วนพระองค์ของกษัตริย์มาซิโดเนีย เมื่ออายุได้ 17-18 ปี ได้เดินทางไปศึกษาอยู่กับเพลโตที่ อะคาเดมี ในเอเธนส์ เป็นเวลา 20 ปี และได้เป็นครูสอนวิชาตรรกวิทยา(Logic) และวิชาการโต้ตอบ(Retoric) จนกระทั่งเพลโตเสียชีวิต อริสโตเติลได้ย้ายไปสอนที่เอสซอส(Assos) ซึ่งเป็นโรงเรียนที่สร้างขึ้นโดยเฮอร์เมียส(Hermeias)ศิษย์ของเพลโตเช่นเดียวกันและได้แต่งงานกับไฮเดียส(Hythias)หลานของเฮอร์เมียส ต่อมาเฮอร์เมียสถูกฆ่า อริสโตเติลจำเป็นต้องย้ายหนีไปยังไมติลิน(Mytilene) บนเกาะเลสบอส(Lesbos) อริสโตเติลอยู่ได้ไม่นาน ก็ถูกกษัตริย์มาซิโดเนียเรียกตัวให้มาเป็นครูสอนเจ้าชายอเล็กซานเดอร์ ซึ่งขณะนั้นอายุได้ 13 ปี

ต่อมาเมื่อเจ้าชายอเล็กซานเดอร์ขึ้นครองราชเป็นกษัตริย์ อริสโตเติลได้เดินทางกลับเอเธนส์ และตั้งสำนักเรียนชื่อ ไกลเซอุน(Lyceum) ที่ไกลเซอุนอริสโตเติล ได้สร้างห้องสมุดขนาดใหญ่ รวบรวมนักปราชญ์ต่างๆ มาอยู่และจัดทำตำราต่างๆ เก็บไว้จำนวนมาก แต่ต่อมาถูกใส่ร้ายว่าเป็นผู้ต่อต้านมาซิโดเนีย และคิดจะแบ่งแยกเอเธนส์ออกจากมาซิโดเนีย อริสโตเติลจึงได้มอบไกลเซอุนให้แก่ศิษย์แล้วหนีไปอยู่ที่บ้านเกิดจนสิ้นชีวิต

ทฤษฎีสักยภาพ (Theory of Potentiality)

อริสโตเติล ถือว่าภาวะที่แท้จริงหรือแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีแฝงอยู่ในสิ่งนั่นเอง ดังนั้นแบบ จึงมิได้อยู่นอกเหนือไปจากธรรมชาติ หากแต่อยู่ในธรรมชาติของสิ่งนั้น เช่น เมื่อดมมะม่วง มีสักยภาพ คือ ภาวะที่สามารถเจริญเติบโตต้นมะม่วง เรียกว่า “ภาวะแฝง”(Potentiality) ซึ่งภาวะอันแท้จริงของต้นมะม่วงนี้เป็นบ่อเกิดของความเจริญเติบโต ส่วนต้นมะม่วงที่เจริญเติบโตเต็มที่แล้ว คือการแสดงออกอันสมบูรณ์ของต้นมะม่วง เรียกว่า “ภาวะอันแท้จริง”(Actuality) หรือ “ภาวะอุดม

คติ” ดังนั้น ภาวะอุดมคติ จึงมีแฝงอยู่ในสภาวะธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ และ ภาวะแฝงก็คือ แบบ
ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางหรือจุดจบของการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างนั้นมี
จุดหมายที่แน่นอน จึงเรียกแนวคิดนี้ว่า “อันทนิยม”(Teleology)

ทฤษฎีปฐมเหตุ (Theory of the First Cause)

ทฤษฎีปฐมเหตุ ของอริสโตเติลจัดว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อแนวคิดทางเทววิทยา นั่นคือ
ปฐมเหตุ เป็นเบื้องหลังของทุกสิ่งทุกอย่างที่เคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง สรรพสิ่งเคลื่อนไหวเพราะ
มีเหตุ แต่ต้นเหตุที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเคลื่อนไหวนั้น โดยตัวมันเองไม่มีอะไรมาขับเคลื่อน
เป็นสิ่งที่พื้นฐานที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และเป็นตัวผูกพันสิ่งทั้งหลายเข้าด้วยกัน ปฐมเหตุเป็น
สิ่งที่อยู่เหนือมิติของกาลเวลา ปฐมเหตุเป็นอสสารหรือจิต เป็นธาตุแท้ที่แฝงตัวอยู่กับสรรพสิ่ง
แต่แฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ ไม่เท่ากัน ปฐมเหตุเป็นเหตุเริ่มต้นที่ทำให้เกิดการเริ่มต้นของเหตุการณ์ทั้งปวง
บนโลก ในลักษณะของความคิดที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ และจุดหมายของ
การเปลี่ยนแปลงก็คือเข้าใกล้ปฐมเหตุให้มากที่สุด

โลกและจักรวาล

โลกและจักรวาลนั้น เป็นสิ่งธรรมชาติ ที่มีอยู่ก่อน มีส่วน 2 ประกอบ อย่าง คือ สสาร
(Matter) และรูปแบบ(Form) เรียกกันว่า “สสารรูปนิยม” (Hylomorphism) โดยธรรมชาติของโลก
และสรรพสิ่งนั้นไม่สามารถเคลื่อนไหวได้เพราะเป็นเพียงวัตถุ(สสาร) จึงต้องมีผู้ทำให้วัตถุ
เคลื่อนไหว สิ่งนั้นคือ พระเจ้า โลกและจักรวาลมีพระเจ้าเป็นปฐมเหตุทำให้มีการเคลื่อนที่ แต่
พระเจ้ามิได้เป็นผู้สร้าง โลกและจักรวาล

สาเหตุ 4

อริสโตเติล อธิบายถึง “สาเหตุ” โดยใช้คำว่า “aitia” แปลเป็นภาษาละตินว่า “causa” หรือ
ภาษาอังกฤษว่า “cause” หมายถึง “ปัจจัย” หรือ “สาเหตุ” เพราะว่สิ่งต่างๆ นั้นมักเกิดขึ้นต่อเนื่อง
กันและเป็นสิ่งที่ควบคุมกัน ดังนั้นสาเหตุจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ตัวการ” สาเหตุหรือตัวการ เป็น
เพียงเครื่องมือที่เหตุผล (การคิดหรือปัญญา) ใช้ให้เกิดผลลัพธ์ ทั้งนี้เพราะทุกสิ่งทุกอย่างมีลักษณะ

สำคัญคือการเคลื่อนที่สู่จุดหมาย และจุดหมายนี้เองเป็นแรงดึงดูดให้สิ่งต่างๆ เคลื่อนที่ ซึ่งสาเหตุหรือตัวการนี้มี 4 อย่าง คือ

1. เหตุทางวัตถุ (Material cause) หมายถึง วัตถุหรือเนื้อสารที่เป็นผลจาก ธรรมชาติ
2. เหตุทางรูปแบบ(Formal cause or Idea) หมายถึง แบบที่สร้างขึ้นภายในจิต เพื่อนำเนื้อสารหรือวัตถุนั้นมาสร้างให้เกิดผล
3. เหตุให้เกิดความสำเร็จ หรือประสิทธิเหตุ หรือสัมฤทธิ์เหตุ (Efficient cause) หมายถึง การใช้ความสามารถของบุคคล พลังงาน อุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ เพื่อที่จะนำวัตถุนั้นมาสร้างตามเหตุทางรูปแบบ
4. เหตุบั้นปลาย หรือ อันติเหตุ หรือ เหตุให้ถึงวัตถุประสงค์ (Final cause or Goal) หมายถึง เป้าหมายที่ถูกสร้างขึ้นจนสำเร็จเรียบร้อย

พระเจ้า

อริสโตเติล ถือว่า พระเจ้า เป็นต้นเหตุของการเคลื่อนไหว ต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ “พระเจ้าเป็นปฐมเหตุ” ดังนั้น ความมีอยู่ของผู้เคลื่อนที่แรกหรือพระเจ้าจึงจำเป็นต้องมีพระเจ้าตามทศนะของอริสโตเติล มีลักษณะเป็นความคิด เป็นความคิดสมบูรณ์ เป็นสิ่งแท้จริง เป็นความคิดที่มีอยู่อย่างปรนัย(กาวิตัย) เป็นจริงโดยตัวเอง เป็นอิสระจากจิตมนุษย์ นั่นคือพระเจ้ามิใช่เป็นความคิดที่มีอยู่ในจิตแบบอัตนัย พระเจ้ามีลักษณะเช่นเดียวกับแบบของเพลโต

วิญญาณ 3 ระดับ

อริสโตเติล ถือว่าธรรมชาติของสิ่งต่างๆ รวมทั้งมนุษย์มีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ร่างกายหรือสสาร (Matter)และจิตวิญญาณหรือแบบ(Form) มนุษย์เป็นสาร(Substance) ที่มาจากสสารและแบบ แบบในที่นี้หมายถึงจิตวิญญาณที่อยู่คู่กับร่างกายตลอด ไม่เคยแยกจากร่างกาย จิตวิญญาณเป็นแบบของร่างกายหรือเป็นจุดหมายของร่างกายที่ไม่อาจแยกจากร่างกายได้ เมื่อมนุษย์ตายจิตวิญญาณก็สลายตามไปด้วย

วิญญาณ มี 3 ระดับ คือ

- 1) วิญญาณพืช อยู่ในระดับต่ำสุด มีพลังอำนาจในการเจริญเติบโตและเคลื่อนไหว
- 2) วิญญาณสัตว์ อยู่ในระดับกลาง มีพลังอำนาจในการเติบโตและแพร่พันธุ์

- 3) ญาณมนุษย์ อยู่ในระดับสูง มีพลังอำนาจในการคิดอย่างมีเหตุผล รวมทั้งมีพลังของ ญาณพืชและสัตว์ประกอบอยู่

ความดีทางญาณ

ความดีมี 3 ชนิด คือ

- 1) ความดีภายนอก คือ ชื่อเสียงเกียรติยศ
- 2) ความดีทางร่างกาย คือ การมีสุขภาพดี ร่างกายสมบูรณ์ รูปร่างสวยงาม
- 3) ความดีทางญาณ คือ สติปัญญา ความสุข และคุณธรรม

ความดีทางญาณ จะทำให้มนุษย์พบกับความสุขที่แท้จริง(Happiness) คือความปลอด ภัยและสันติสุข นั่นคือ ความดีคือความสุข และคนดีคือคนที่มีความสุข อย่างไรก็ตามมนุษย์ไม่ควร รู้ว่าอะไรดีเท่านั้น แต่ต้องรู้วิธีการที่จะทำให้เป็นคนดีด้วย นั่นคือมนุษย์ที่จะมีความสุขต้องมี คุณสมบัติ 2 ประการ คือ ความฉลาดและศีลธรรมจรรยา ความฉลาดได้มาจากการศึกษา ศีลธรรมจรรยาได้มาจากการปฏิบัติตนในสังคม ผู้ที่มีทั้งความฉลาดและศีลธรรม จะเป็นคนที่มี คุณธรรมประจําใจและรู้จักปฏิบัติตามทางสายกลาง คือ การรู้จักยับยั้ง

การรู้จักยับยั้ง

การรู้จักยับยั้ง(Continence) คือ การใช้เหตุผลควบคุมความต้องการทางร่างกายและอารมณ์ การรู้จักยับยั้งต่างจากการประมาท (temperance) เพราะการรู้จักยับยั้งบ่งบอกถึงความขัดแย้ง ระหว่างความต้องการกับการเลือกโดยอาศัยเหตุผล ส่วนการประมาทไม่มีความขัดแย้ง แต่คน ทั่วไปมักจะคิดว่าการรู้จักยับยั้งกับการประมาทเป็นสิ่งเดียวกัน การรู้จักยับยั้งตรงกันข้ามกับการ ไม่ยับยั้ง(Incontinence) ซึ่งเป็นภาวะที่บุคคลไม่สามารถใช้เหตุผลควบคุมอารมณ์ ควบคุมความ ต้องการของร่างกายตนเองได้

การรู้จักยับยั้ง จะก่อให้เกิดความพอดี ทำในสิ่งกลางๆ เช่น ความกล้าหาญเป็นสิ่งกลางๆ ระหว่างความบ้าบิ่นกับความขลาดกลัว ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นสิ่งกลางๆ ระหว่างความฟุ่มเฟือย กับความตระหนี่ ความสุภาพเป็นสิ่งกลางๆ ระหว่างความอายกับไร้ข้างอาย เป็นต้น การรู้จักยับยั้ง จึงเรียกได้ว่าเป็นทางสายกลาง อริสโตเติลจึงถือว่าการรู้จักยับยั้งคือคุณธรรม อย่างไรก็ตาม คุณธรรมนี้ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว และประสบการณ์เท่านั้นที่จะช่วยให้รู้ว่าสิ่งใดถูกต้อง

สุดโต่ง	ทางสายกลาง	สุดโต่ง
บ้าบิ่น	กล้าหาญ	ขลาดกลัว
ฟุ่มเฟือย	เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	ตระหนี่
อารมณ์ไม่ดี	อารมณ์ดี	ตกเป็นทาสของอารมณ์
ประจบสอพลอ	สุภาพ	หยาบคาย

คุณธรรม

คุณธรรม ตามทัศนะของอริสโตเติลจึงหมายถึงทางสายกลาง คนดี คนที่มีคุณธรรม ก็คือ ผู้ที่ดำรงตนตามทางสายกลาง ไม่คิดหรือกระทำในทางที่ สุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง แต่ปฏิบัติตนอยู่ ระหว่างกลางของส่วนสุดโต่งทั้งสอง ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลพบกับความสุข คุณธรรมที่สำคัญ มี 4 ประการ คือ

- 1) รู้จักประมาณ(Temperance) หมายถึง ความพอเหมาะพอดี รู้จักควบคุมอารมณ์ในการ แสวงหาความเพลิดเพลินทางร่างกาย ไม่ปล่อยให้แรงปรารถนาชักจูงไปแบบสัตว์
- 2) กล้าหาญ(Courage) หมายถึง การกล้าแสดงออกเพื่อปกป้อง ป้องกันเวลาที่มีภัย
- 3) ยุติธรรม(Justice) หมายถึง การให้ความเท่าเทียมแก่บุคคล
- 4) มิตรภาพ(Friendship) หมายถึง ความรัก การให้เกียรติซึ่งกันและกัน

มิตรภาพจัดว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม อริสโตเติลได้แบ่งมิตรภาพออกเป็น 3 ชนิด คือ มิตรภาพที่เกิดจากความมีประโยชน์ มิตรภาพที่เกิดจากความเพลิดเพลิน และมิตรภาพที่เกิดจากความดี มิตรภาพทั้ง 3 นั้นจะเกิดขึ้นกับบุคคลที่มีความคิดแบบเดียวกัน แต่ก็ยังเป็นสิ่งจำเป็น ดังที่เพลโตกล่าวไว้ว่า

“คนดี เป็นผู้ที่มีเกียรติสูงย่อมจำเป็นต้องมีเพื่อน
ถ้าขาดเพื่อนเสียแล้วก็ขาดความสมบูรณ์ไปส่วนหนึ่ง
มิตรภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคนที่ปรารถนาจะทำให้ชีวิตของตนสมบูรณ์”

ขอบเขตของปรัชญาจิต

ปรัชญาจิต เป็น ส่วนหนึ่งของปรัชญาบริสุทธิ์ (Pure Philosophy) ในสาขาอภิปรัชญา (Metaphysics)¹⁸ ซึ่งอาศัยแนวคิดของนักปรัชญาฝ่ายจิตนิยมที่มีความเชื่อว่า มนุษย์มีองค์ประกอบ 2 อย่างคือ ร่างกาย และ จิต โดยเชื่อว่าจิตเป็นส่วนที่สำคัญกว่าร่างกาย และจิตคือตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์มีสภาพอมตะ และวิถีชีวิตของมนุษย์นั้นเป็นไปตามการบังคับบัญชาของจิต ซึ่งเหมือนกับสุภาษิตไทยที่ว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว”

การศึกษาปรัชญาจิต เป็นการค้นคว้าถึงแนวความคิดเรื่องจิต ที่นักปรัชญาให้มุมมองไว้ เริ่มจากจิตมีธรรมชาติอย่างไร เกี่ยวข้องอย่างไรกับร่างกายมนุษย์ จิตมีความสามารถเพียงใด มนุษย์รู้จักจิตได้อย่างไร และจิตสากลนั้นคืออะไร ซึ่งการศึกษาเรื่องจิตนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับศาสนา และวิทยาศาสตร์ แต่ปรัชญาจิตมิใช่เรื่องของศาสนา ปรัชญาจิตเป็นการใช้เหตุผลเพื่อพิสูจน์ความเป็นจริงของจิต เช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ในสาขาจิตวิทยา¹⁹ แต่ปรัชญาก็มิใช่จิตวิทยา อย่างไรก็ตามทั้งศาสนา ปรัชญาจิต และจิตวิทยาที่เป็นวิทยาศาสตร์นั้นมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ดังตัวอย่างในตาราง

ทรศนะ	ศาสนา	ปรัชญา	วิทยาศาสตร์
วิธีการศึกษา	ความเชื่อ และ เหตุผล	เหตุผล	เหตุผล
ลักษณะการศึกษา	ศึกษาภาพรวมหรือ กฏสากล	ศึกษาภาพรวมหรือ กฏสากล	ศึกษาธรรมชาติเป็นส่วนย่อยๆ หรือ กฏเฉพาะ
เป้าหมายของการหาความรู้	ปฏิบัติตาม และการเข้าถึงสังขธรรม	เพื่อความรู้และ การค้นพบสังขธรรม	อธิบาย ทำนาย และควบคุม

ตารางแสดงตัวอย่างทรศนะของศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักศึกษาเขียนปัญหาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ โดยใช้หลักการของทาลีส และไพธาโกรัส
๒. ให้นักศึกษาจัดกลุ่มอภิปรายถึงลักษณะของจิต วิญญาณ การแสวงหาความรู้ด้วยจิต และนำแนวคิดเรื่องจิตมาเป็นแนวทางในการตอบปัญหาชีวิตและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

คำถามท้ายบท

๑. ปรัชญา คืออะไร และมีวิวัฒนาการมาอย่างไร
๒. จิตคืออะไร และปรัชญาจิตเรียนรู้ไปเพื่ออะไร
๓. ความเข้าใจเรื่องของจิต สามารถนำมาใช้ประโยชน์อย่างไรในชีวิตประจำวัน
๔. การศึกษาเรื่องจิตโดยอาศัยความเชื่อและอาศัยเหตุผล มีข้อดีและข้อเสียหรือไม่อย่างไร

เชิงอรรถ

¹ John Taylor. *วิทยาศาสตร์และสิ่งเหนือธรรมชาติ* แปลโดย เพชรา สังขะว (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2535) หน้า 238.

² วิจิตรวาทการ, พลตรี. *ลัทธิโยคีและมายาศาสตร์* (พระนคร: โรงพิมพ์พัฒนาการพิมพ์ 2507) หน้า 82.

³ อัง. ตก. 20/505/241

⁴ *พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิต* (กรุงเทพฯ: เอกศิลป์การพิมพ์ 2514) หน้า 807.

⁵ พินิจ รัตนกุล. *ทฤษฎีความรักของเพลโต* (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2525) หน้า XXVI.

⁶ สุวรรณ เพชรนิล. *ปรัชญาอินเดียสมัยโบราณ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2536) หน้า 1.

⁷ วิทย์ เทียงบุญธรรม. *พจนานุกรมไทย ฉบับมหาวิทยาลัย* (กรุงเทพฯ: ประชุมทองการพิมพ์ 2536) หน้า 615.

⁸ เรือชัย เอี่ยมวรรณ. *พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย* (กรุงเทพฯ: ประชุมทองการพิมพ์ 2536) หน้า 927.

⁹ กীরติ บุญเจือ. *มนุษย์รู้อย่างไร เล่มต้น* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2523) หน้า 104.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน. หน้า 26-30.

¹¹ นักปรัชญาในอดีตแบ่งเพิ่มอีก 1 กลุ่ม คือ ปรัชญาตะวันออกใกล้ (Near-Eastern Philosophy) ซึ่งอยู่ใน แล่งอารยธรรมแถบเปอร์เซีย ได้แก่ ปรัชญาชาวอียิปต์ ปรัชญาชาวอิสราเอล ต่อมาในระยะต้นคริสตศักราช ปรัชญาตะวันออกใกล้นี้ได้รวมเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาตะวันตก

สำหรับการเรียกชื่อดินแดนบางส่วนว่า ตะวันออก ก็เนื่องมาจากชาวกรีกที่เห็นว่าดินแดนเหล่านี้ อยู่ด้านทิศตะวันออกของกรีก

¹² กীরติ บุญเจือ. *ปรัชญากรีกระยะก่อตัวที่อโณเบีย* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2520) หน้า 38.

¹³ เรขาคณิต (geometry) ตามความหมายคือ การวัดพื้นโลก มาจากภาษากรีกว่า "ge" แปลว่า โลก และ "metron" แปลว่า การวัด

¹⁴ ปรีชา ช่างขวัญยืน. *ปรัชญากรีก* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2514) หน้า 17.

¹⁵ พิธีกรรมทางศาสนาของพวกไพธากอรัส ส่วนมากดำเนินการเกี่ยวกับสิ่งลึกลับ อัจฉริยะและเก็บไว้เป็นความลับ

¹⁶ วิธาน สุชีวงศ์. *อภิปรัชญา* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2534) หน้า 56.

¹⁷ เมื่อไพธากอรัสค้นพบทฤษฎีบทแต่ละบทนั้นเขาจะทำการบูชาด้วยวัวหนึ่งตัว เพื่อถวายแด่เทพเจ้า แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าไพธากอรัสศรัทธาและบูชาเทพเจ้าองค์ใด

¹⁸ อภิปรัชญา (Metaphysics) เป็นการศึกษาถึงสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางวัตถุ หรือ สิ่งที่อยู่เบื้องหลังรูปร่างที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ซึ่งเดิมนั้นอริสโตเติล (Aristotle : 384-322 B.C.) เรียกวิชานี้ว่า "มูลหลักแห่งวิชาความรู้" (First Philosophy) สำหรับคำว่าอภิปรัชญา (Metaphysica) นั้นเริ่มนิยมใช้ในศตวรรษที่ 18 โดยนักปรัชญาอาหรับชื่อ อะเวอริโรฮีส (Averroes)

เนื้อหาสำคัญของอภิปรายมี 3 เรื่องด้วยกัน คือ

1. โลกหรือเอกภพ
2. จิตหรือวิญญาณ
3. พระเจ้า

¹⁹ จิตวิทยา เป็นวิชาที่แยกตัวจากปรัชญา ในปี ค.ศ. 1879 หลังจากทิวิลเฮล์ม วุนด์ (Wilhelm Wundt 1823-1920) ได้ตั้งห้องทดลองทางจิตขึ้นที่มหาวิทยาลัยไลป์ซิก(Leipzig University) ประเทศเยอรมัน เพื่อทำการศึกษาจิตแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งการทดลองครั้งนั้นมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการค้นคว้าปรัชญาจิต